

Sadik Šehić

Svirac-efendija i njegov amanet¹

(iz dosijea gradačackog muftije)

1.

Još u vremenu gradačackih kapetana u ovoj kasabi bilo je dosta ljubitelja pisane riječi, onih koji su knjige pisali i prepisivali, koji su ih darovali medresama i učilištima, kao i onih koji su se bavili knjigovezačkim radom i zanatom.² Na to nas podsjećaju rijetko sačuvani dokumenti, stare knjige i rukopisi, koji nam otkrivaju pravu kulturnu renesansu Gradačca u tom periodu naše historije. Izdajamo jedan Kodeks sa sedam rasprava iz raznih islamskih disciplina, koji je prepisao neki Hadži Sulejman, sin Mehmeda 23. ševala 1186. godine po Hidžri (1772) u Gradačcu. Danas se čuva u Gazi Husrefbegovoj knjižnici u Sarajevu. I Orijentalni institut u Sarajevu do ovog posljednjeg rata bio je u posjedu jedne Medžmuue s početka 19. stoljeća, koju je napisao Ibrahim Hadžidervišević iz Gradačca. Jedan od najobrazovanijih gradačackih kapetana bio je Murat-kapetan Gradašćević, koji se najčešće kretao u društvu učenih ljudi, podržavao ih i pomagao. Iza sebe je ostavio golemi vakuf u Gradačcu i Gračanici, između ostalog i dvije medrese u koje je uvakufio dosta vrijednih knjiga i rukopisa. Jedna značajna knjiga o vojničkim vrlinama, koju je pre-

ma nekim stručnim mišljenjima sam napisao, do ovog posljednjeg rata čuvana je u Orijentalnom institutu u Sarajevu. I Hadži Bećir-beg Gradašćević, mlađi brat Muratov takođe je uvakufio dosta knjiga kao i stariji mu brat Osman. Bilo je i drugih ljudi u Gradačcu koji su se bavili kulturnim radom i koji su posjedovali lijepe i bogate privatne knjižnice, kao što su, naprimjer, bili Muftići, zatim Hafiz Mustafa ef. Imamović, Hadži Mehmed Kovačević, Hafiz Sejfulah ef. Tufekčić, Fadil paša Šerifović, pjesnik i epigrafičar i drugi.

Među poznatim ljudima toga doba, koji su se nekada u Gradačcu bavili knjigom, istaknuto mjesto zauzima znameniti Hadži Hafiz Ahmed ef. Mulaibrahimović, poznatiji kao Svirac Efendija. On je prvi poznati muderis Svirac medrese u Gradačcu, po kojoj je i sam ponio takav nadimak.³ Ovaj uzoriti muftija svoje čestite godine proživio je u drugoj polovini 19. i prvoj polovini 20. stoljeća. Generacije Sviracke medrese upamtile su ga kao izuzetno nadarenog i osobito obrazovanog, pravičnog i plemenitog mualima, muderisa, pisca i putopisca, hatiba i učenog šejha.

Zbog čega se tako malo pisalo, a još manje istraživalo o posljednjem gradačackom muftiji, teško je dati odgovor. Ovo je prvi pokušaj da nešto više saznamo o djelu Svirac Efendije, a napose o njegovoj bogatoj knjižnici i njoj sudbini.

¹ *Amanet, amanat, emanet* je porijeklom arapska riječ sa više značenja: preporuka, povjerenje, čuvanje, zavjet, svetinja; predmet koji se daje na čuvanje, na povjerenje, u pohranu; ostava; vrijedna pošiljka. (Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo 1989. str. 92). U ovom slučaju riječ *amanet* upotrijebljena je u značenju: povjereni predmet, dat na povjerenje, u pohranu.

² *Rahm. Hadži Hafiz Džemal Hodžić-Gagić* (umro 1994. godine u dubokoj starosti) bavio se uveživanjem knjiga, što je naučio još kao učenik Sviracke medrese u Gradačcu

³ Potomak porodice Mulaibrahimovića iz Biberovog Polja bio je i nedavno tragično preminuli profesor i dugogodišnji dekan Fakulteta političkih nauka u Sarajevu *rahm. prof. dr. Halim Mulaibrahimović*, čiji su preci prije Prvog svjetskog rata doselili u Gračanicu.

Rodio se u selu Biberovo Polje, opština Gradačac, (nažalost, ne znamo datum rođenja). Glavnu naobrazbu stekao je u Gradačcu. Učitelj mu je bio poznati Šeih Hadži Hasan Muslimović, rodnom iz Rašljeve, današnja opština Gračanica, kojeg je Svirac Efendija neobično cijenio i štovao. Pretpostavlja se da je taj Muslimović bio i prvi muderis Sviracke medrese.⁴ Beratom⁵ od 14. redžeba, 1270. (1853) hafiz Ahmed Efendija Mulaibrahimović postavljen je za hatiba Svirac džamije u Gradačcu.⁶ Iz sličnog dokumenta⁷ koji je izdat u Carigradu 1857/58. vidimo ga na dužno-sti Šejha⁸ Nakšibendijskog reda.⁹ Kako ističe Mahmud ef. Traljić, Svirac je odgojio nekoliko generacija vjerskih službenika koji su ga upamtili kao velikog poznavaoa šerijatskog prava. Svirac Efendija je bio cijenjen ne samo kao učen čovjek i mualim, već i kao pisac. On je svoje putovanje do Meke radi obavljanja hadža i povratak u Gradačac opisao u vidu putopisa, na turskom jeziku (1883. godine). Taj ruko-

خير البقعة في الارض المساجد قد بنى هذا
المسجد الشريف بلفظ الله تعالى وعنايته
سنة ١٢٩١
وبنا اهل المحلة الاسلاميه وخدمهم من تبرعاتهم من سائر
المحلات من محلات القلعة فطوبى لهم فطوبى الباقى كما قال نبينا
صلى الله تعالى عليه وسلم من بنى مسجدا لله بنى الله له
بيتا في الجنة كتب هذا تاريخ صادقة بن تاسم سنة ١٢٩١

»Najbolja mjesta na zemlji su džamije. Ova časna džamija je građena božjom dobrotom i pomoći u 1291 (1874/75) godini, a podigao je stanovnici mahale Svirac bez pomoći drugih mahala. Sretni li su graditelji, jer, kao što je rekao naš vjerovjesnik, neka je na njeg božji blagoslov. »Ko sagradi mešdjid, njemu će Allah u raju sagraditi dvorac. Ovaj tarih pisao je Sadik, sin Kasimov... (ovdje nekoliko riječi nečitko). Pisac moli one koji pročitaju ovaj tekst da ga se sjetu sa dovom. Godina 1291.« (1874/75)

Svirac džamija i medresa u Gradačcu (crtež)

pis sačuvan je (čuvan je) i do danas kod unuka Svirac Efendije prof. dr. Hazima Muftića, rahmetli, koji je živio i umro u Sarajevu.

⁴ Zabilježena je i jedna anegdota koja se vezuje za nekog Ibrahima, učenika Sviracke medrese. Na pitanje kapetana jugoslovenske kraljevske vojske: »Je li, bre, vojniče, koju si ti školu završio?« kao iz topa odgovorio: »Sviracku«. »Odlično, piši ga čato u glazbenu četu,« obradovao se kapetan, ne shvatajući da to nije muzička, već vjerska škola – Sviracka medresa. Naime, godine 1920.

⁵ Berat (ar), dekret, ukaz, povelja, kojim se dodjeljuju zvanja, odlikovanja, privilegije ili kakva dobra. (A. Škaljić, n.d. str. 137)

⁶ Berat od 14. redžeba 1270. (1853) o postavljenju Hafiz Ahmeda ef. Muftića (Mulaibrahimavića n.p.) za hatiba Svirac džamije

⁷ Berat izdat u Carigradu 2. rebia 1274. (1857/58) kojim se Hafiz Ahmed ef. Muftić (Mulaibrahimović n.p.), muderis u Gradačcu određuje za vršenje dužnosti Šejha Nakšibendijskog reda

⁸ Šejh (tur.ar), poglavica plemena, učitelj, poglavica derviša, časni starina (A. Škaljić, n.d. str. 584)

⁹ Nakšibendije (ar.pers), derviški red kojeg je osnovao Muhamed Behaudin Nakšibendi (umro 1388.g.), A. Škaljić, n.d. str. 485.

Učenost Svirac Efendije bila je nadaleko čuvena i priznata, čak i u samome Istanbulu. U svom pismu od 11. svibnja 1864. godine Ahmed Dževdet paša, carski izaslanik u Bosni, ubraja Svirac Efendiju, zajedno sa sarajevskim, mostarskim i travničkim muftijama u «erkjan ejalet», prvake pokrajine, dodajući da ih «vrlo poštuje cjelokupno pučanstvo Bosne i hercegovine.»¹⁰ Iz biografije Svirac Efendije zanimljiv je i podatak da je odležao 4 mjeseca u travničkom zatvoru zato što je na sebe preuzeo krivicu Hasana Muslimovića, koji je u jednoj svojoj pripovijeci žestoko kritizirao jednog travničkog vezira. I u ovom slučaju došla je do izražaja njegova pravičnost koju je uvijek ispoljavao prema svojim poštovcima. U narodu je i danas živa anegdota (legenda), po kojoj je Svirac Efendija bio evlija (vidovit). Njegov mezar, po toj priči, nije se mogao ukloniti iz malog greblja Svirračke džamije. Dešavalo se da uvijek nakon uklanjanja osvane na istom mjestu.

Pošto je dugo godina obavljao dužnost muftije u Gradačcu, svi potomci Ahmed ef. Mulaibrahimovića ponijeli su prezime Muftići. Izgleda da je i sam prihvatio to prezime koje nalazimo i u nekim dokumentima (pomenuti berati, naprimjer). Umro je u dubokoj starosti 1934. godine.¹¹

2.

Svirac Efendija je iza sebe ostavio golemo imanje, još veće djelo i bogatu biblioteku, sa dosta vrijednih bibliografskih rariteta. Sve dok se rahm. Asim Muftić iz Gradačca, jedan od unuka Svirac Efendije, nije odlučio da to kulturno blago ponudi za prodaju, nije se ni znalo gdje se nalazi ostavština iz te bogate biblioteke. Skupština opštine Gradačac, preko tadašnje Zajednice za kulturu, 1974. godine, prihvatila je

tu ponudu i Muftiću isplatila ondašnjih 5.000 dinara, što je tada bila pristojna protivvrijednost. Iste godine u Gradačac su pozvani stručnjaci za orijentalne rukopise i rijetke knjige iz Sarajeva rahm. Mehmed Mujezinović, stručni savjetnik Zavoda za zaštitu spomenika kulture i Mahmud Traljić, viši bibliotekar Narodne biblioteke iz Sarajeva. Pregledali su ponudenu biblioteku i utvrdili da se među pedesetak knjiga koje su pisane na turskom, perzijskom i arapskom jeziku nalaze i rukopisi stari oko 214 godina, pisani između 1758. i 1760. godine. Četiri kodeksa pisana u Gradačcu i okolini nesh-talik pismom koji se odnose na veoma zanimljive rasprave o duhanu, koje je pisao Ebu Bekir Mehmed ibn. Hamza Feharija kao i 20 dokumenata vezanih za porodicu Muftić, između ostalih i dva spomenuta berata o postavljenju Svirac Efendije na dužnost hatiba Svirac džamije i za Šejha Nakšibendijskog reda.

U Zapisniku o pregledu rukopisa, koji je sačinjen na 5 gusto kucanih strana, pomenuta dva naša stručnjaka iznijeli su sljedeće svoje mišljenje: *«Niže potpisani, mišljenja smo da navedeni materijali u ovom zapisniku imaju kulturnu i historijsku vrijednost za grad Gradačac, jer se odnose na ovo mjesto i ljude iz njega. Posebno su vrijedni dokumenti koji (svi) se odnose na Hadži Hafiz ef. Muftića, njegova sina Hafiz Ahmeda Hilmi ef. i druge članove ove porodice, a koji su u svoje vrijeme igrali značajnu ulogu u životu Gradačca, a naročito u prosvjetnom i kulturnom životu ovog grada. Sav ovaj materijal (knjige i dokumenti) trebalo bi čuvati kao cjelinu, a ne rasparčavati ih, jer samo kao cjelina čine vrijednost i kao takvi bi trebali da ostanu u Gradačcu i da se čuvaju na jednom mjestu kao kul-*

¹⁰ Mahmud Traljić, *Iz vjerskog i vjersko-prosvjetnog života Muslimana u Gradačcu*, Odbor Islamske zajednice Gradačac, 1974. str. 14-15.

¹¹ U greblju Svirračke džamije nalazi se nišan Hafiz Ahmeda ef. Muftića – Svirac Efendije, muderisa

turna i historijska vrijednost. Po našem mišljenju ovi materijali vrijede kao cjelina 5.000 dinara.

Gradačac
15.11.1974. godine.»

U potpisu: Mehmed Mujezinović i Mahmud Traljić.

Ovo kulturno blago te, 1974. godine, predato je na čuvanje Narodnoj biblioteci u Gradačcu. Kasnije mu se gotovo «zaturio» svaki trag. Tek u januaru 1998. godine počela je njegova nelegalna «distribucija» i neovlašteno rasparčavanje. Tako se i jedan vrijedan dokument iz ove biblioteke, koji se odnosi na postavljenje za skrbnika Hafiz Ahmed ef. Muftića njegovoj malodobnoj braći Muhamedu i Abdulka-diru od 24.12. 1884. godine, ponovo našao u rukama jednog člana porodice Muftića.

Sada se postavlja pitanje gdje se nalaze i ko sada čuva te vrijedne papire, knjige i dokumente iz zaostavštine Svirac Efendije, koji se tako «velikodušno» rasturaju na sve četiri strane?

Nažalost, ovaj časní gradačaćki muftija danas nema ni svoje ulice u Gradačcu.

Je li to nehat ili zaborav?

